

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่และประชากร

ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำนางวอยู่ใน เขตตำบลปงเตา ตำบลนาแก ตำบลบ้านร้อง ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวเมืองลำปางไปทางทิศเหนือ 90 กม. และอยู่ห่างจากตัวที่ว่าการอำเภองาวไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 20 กม. มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลแม่ตีบ และเขตอำเภอสอง จังหวัดแพร่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนลุ่มน้ำนางวเป็นที่ราบเชิงเขา ทิศตะวันออกของหมู่บ้านติดกับเทือกเขาหลายลูกสลับซับซ้อน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 600 – 1,200 เมตร ดอยเหล่านี้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติเพียงแห่งเดียวที่ชุมชนได้ใช้สำหรับการเกษตร สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้เต็ง รัง เหียง พลวง ยาง สัก ลำด่าง มะม่วงป่า และตะเคียน เป็นต้น รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าลุ่มน้ำนางวฝั่งขวาและฝั่งซ้าย นางว เป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากแหล่งธรรมชาติหลายสาย เช่น น้ำจากห้วยแม่หมวก แม่แหง แม่ทาก แม่โป่ง และอื่นๆ ที่ได้ไหลมาจากบริเวณเทือกเขาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน แล้วรวมกันเป็นน้ำห้วยไฟไหลไปทางทิศตะวันออก ผ่านที่นาไหลลงสู่ลำน้ำแม่งาว และไหลลงแม่น้ำยม นางว นับเป็นแหล่งน้ำเพียงแห่งเดียวของชุมชนที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความชุ่มชื้นและปริมาณน้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและแหล่งอาหารของหมู่บ้าน ในอดีตจะมีปริมาณน้ำมากและไหลเชี่ยว ชาวบ้านที่สูงอายุหลายคน กล่าวว่า “เมื่อถึงฤดูฝนจะข้ามน้ำไม่ได้เลย ต้องรอจนกว่าน้ำจะลดลง” ดังนั้นเมื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรจึงมีการเก็บกักน้ำเพื่อเป็นแหล่งน้ำผิวดินในรูปของเหมืองฝาย ซึ่งมีลักษณะเป็น การสร้างเหมืองฝายเป็นความร่วมมือกันของชาวบ้าน ในรูปขององค์กรเหมืองฝายที่ดูแลให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งในด้านการก่อสร้างซ่อมแซมและการสร้างเหมืองฝายเพิ่มขึ้นตามความต้องการของแต่ละชุมชน ขอบเขตแตกต่างกันใหญ่เล็กแล้วแต่พลัง

การไหลของน้ำที่เหมืองฝายแต่ละระบบสร้างขึ้นน้ำไหลไปถึงไหน มีคนใช้มากน้อยเพียงใด ก็เป็นการรวมกลุ่มของชาวนาผู้ใช้น้ำทั้งหมดขึ้นเป็นพวกเดียวกัน กลุ่มเดียวกัน โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์และรวบรวมเงินจากสมาชิกของเหมืองฝายทุกปี เพื่อจัดซื้อวัสดุและสัตว์ในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีศาล อันเป็นการตอบแทนการให้น้ำ อีกทั้งขอให้ปริมาณน้ำมากเพียงพอสำหรับการเกษตรในปีต่อไปด้วย ซึ่งพิธีกรรมนี้จะกระทำร่วมกันด้วยความสมัครใจและเป็นธรรมเนียมแก่ทุกฝาย โดยมีการคัดเลือกแก่ฝายเป็นผู้รับผิดชอบดูแล เป็นผู้ควบคุมการจัดพิธีกรรม และเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับผู้ร่วมพิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีการขุดสระในที่นาของตนเองหลายแห่งเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก ส่วนแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจะใช้แหล่งน้ำใต้ดิน โดยการขุดบ่อ เจาะบาดาลเพื่อทำน้ำประปาหมู่บ้าน สภาพดินของหมู่บ้านมีหน้าดินตื้นและขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินประกอบอาชีพด้านการเกษตรได้เต็มที่ ส่วนใหญ่จะทำนาได้เพียงอย่างเดียวปีละ 1 ครั้งเท่านั้น

การคมนาคมกับชุมชนภายนอกหรือหมู่บ้านอื่นไม่สะดวก เนื่องจากอยู่ห่างจากทางหลวง 20 กม. ทางเป็นโคลนในฤดูฝนและภูเขาลาดชัน เข้าออกลำบาก ต้องใช้วิธีเดินเท้าได้อย่างเดียว

ชุมชนลุ่มน้ำงามมีลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับสังคมภาคเหนือทั่วไป มีความสัมพันธ์กันในหมู่บ้านในลักษณะเครือญาติ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าทั้งหมู่บ้านเป็นเครือญาติเดียวกัน ลักษณะของครอบครัวมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ปัจจุบันจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนลดลง เนื่องจากมีการวางแผนครอบครัวและมีการเลือกคู่ครองนอกกลุ่ม เครือญาติซึ่งไม่ใช่ญาติที่ใกล้ชิดในหมู่บ้านเช่นเดียวกับในอดีตที่ผ่านมา มีหอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สนามกีฬาหมู่บ้าน ศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ไฟฟ้า ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน มีสถานที่บริการโทรศัพท์สาธารณะ และมีวัด โรงเรียนระดับประถม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดิน รายได้ครัวเรือนละ 48,000 บาทต่อปี อัตราค่าจ้างทั่วไป 100 บาทต่อวัน มีพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด 3,500 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1,500 ไร่ ปัญหาเรื่องที่ดินที่พบคือขาดน้ำ นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ แต่ยังมีความเชื่อดั้งเดิมคือเชื่อเรื่องผี นางไม้อยู่ จึงมีพิธีเลี้ยงผีขุนห้วยไฟในเดือน 4 เหนือ ขึ้น 4 ค่ำ ของทุกปี (มกราคม) พิธีบวงสรวงในเดือน 4 เหนือ ขึ้น 4 ค่ำ (มกราคม) และเดือน 9 เหนือ ของทุกปี (มิถุนายน) พิธีสงฆ์ และพิธีบวชป่า ในปี 2539

ในปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 123 ครัวเรือน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนมีการกระจายตัวออกไปในลักษณะบ้านย่อยหรือกลุ่มบ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพเกษตรกรรม โดยจะเป็นการปลูก ข้าวโพด ถั่วแดง การถือครองที่ดินต่อครัวเรือน ลดลง เพราะมีการขายที่ดินในช่วงที่ผ่านมา

ประวัติความเป็นมา

การตั้งถิ่นฐานของบ้านลุ่มน้ำขาว ไม่สามารถระบุระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานหรือ การอพยพเข้ามาจากหมู่บ้านใดเป็นที่แน่นอนได้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลเป็นผลการศึกษาวិเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ จำนวนที่ดินทำกินต่อครัวเรือน การได้รับประโยชน์จากป่า และการได้รับข่าวสารเรื่องป่า ที่ได้ข้อมูลจากการกรอกแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือ สมาชิกที่สามารถให้ข้อมูลได้ โดยพิจารณากำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเฉลี่ยของการได้รับ ประโยชน์จากป่า และการได้รับข่าวสารเรื่องป่าไม้ เทียบเคียงกับเกณฑ์วิธีการวัดและ ประเมินผลของ อุทุมพร จามรมาน (2531) ที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3

2) ข้อมูลประชากร เพศชาย มีจำนวนมากที่สุดจำนวนทั้งหมด 58 คน และเพศ หญิงจำนวน 39 คน ในจำนวนประชากรทั้งหมด 97 คน เนื่องจากรายละเอียดที่ออกไป สัมภาษณ์และมีความรู้จบ ป.4 มีผู้ที่มีความรู้ระดับ ม.4-6 จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้หญิง แต่ไปทำงานต่างจังหวัด และบางคนไปเรียนต่อ

- อาชีพของประชากรในพื้นที่ส่วนมากมีฐานะปานกลาง ทำการเกษตร ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีอายุสั้น เช่น ข้าวโพด ถั่วแดง ชิง ไร่ไผ่เฉลี่ยครอบครัวที่ได้มากที่สุดมากกว่า 50,000.-บาท / ปี จำนวน 14 ครอบครัว และ 25,000-50,000.-บาทต่อปี 27 ครอบครัว

- การถือครองที่ดิน ประชากรทั้งหมดไม่มีเอกสารสิทธิทำกิน
- การใช้ที่ดินขาดหลักการอนุรักษ์ดิน เนื่องจากพบว่ามีการใช้สารเคมี

อยู่ทั่วไปทั้งปุ๋ยเคมีและยากำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูพืช

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

ตารางที่ 2 ประชากร

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
- ชาย	58	59.8
- หญิง	39	40.2
รวม	97	100

จากตาราง ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 97 คนเป็นเพศชาย 58 คน คิดเป็นร้อยละ 59.8 เพศหญิง 39 คนคิดเป็นร้อยละ 40.2 เนื่องจากแรงงานในการทำงานส่วนมากเป็นผู้ชายและเป็นผู้นำครอบครัว

ตารางที่ 3 อายุประชากร

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
- 21 - 30 ปี	18	18.6
- 31 - 40 ปี	26	26.6
- 41 - 50 ปี	27	27.8
- 51 - 60 ปี	10	10.3
- 61 ปีขึ้นไป	16	16.5
รวม	97	100

ได้จัดกลุ่มอายุตามเกณฑ์ในตารางเป็น 5 กลุ่มซึ่งปรากฏว่า

ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มากที่สุด จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 27.8 รองลงมาตามลำดับคือ ผู้มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 26.6 ผู้มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 18.6 ผู้มีอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็น ร้อยละ 16.5 และมีอายุระหว่าง 51- 60 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 จะเห็นได้ว่าวัยทำงานวัยหนุ่มสาวจะมีอายุระหว่าง 31-50 ปี มาก ส่งผลกระทบในการทำลายบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

ตารางที่ 4 กลุ่มเผ่า

ชนกลุ่มน้อยเผ่า	จำนวน	ร้อยละ
- เย้า	51	52.6
- มูเซอแดง	7	7.2
- ไทย (คนเมือง)	38	39.2
- อื่น ๆ ระบุ..... (ลื้อ)	1	1.0
รวม	97	100

จากตารางผู้ตอบแบบสอบถามเป็นชาวเย้า มากที่สุด จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 52.6 รองลงมาเป็นคนไทย(คนเมือง) จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 39.2 เป็นชาวมูเซอแดง จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2 และเป็นชาวลื้อ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.0 ซึ่งชนเผ่าเย้าเป็นเผ่าที่อาศัยในบริเวณเชิงเขา และส่วนมากมีอาชีพค้าขาย จึงเป็นเผ่าที่ส่งผลกระทบต่อป่าน้อย

ตารางที่ 5 การศึกษา

ระดับการศึกษาสูงสุด	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่ได้เรียน อ่านเขียนไม่ได้	26	26.8
- ไม่ได้เรียน แต่อ่านเขียนได้	7	7.2
- จบ ป. 4	37	38.1
- ป. 5-7	12	12.4
- ป. 1-3	10	10.3
- ม. 4-6 (ตอนปลายหรือเทียบเท่า)	5	5.2
รวม	97	100

จากตารางผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการศึกษาสูงสุด คือ จบ ป.4 มากที่สุด จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 38.1 รองลงมาตามลำดับคือ ไม่ได้เรียน อ่านเขียนไม่ได้ จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 26.8 จบ ป.5-ป.7 จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 12.4 จบ ม.1-3 จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 ไม่ได้เรียนแต่อ่านเขียนได้ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2 จบ ม.4-6 (ตอนปลายหรือเทียบเท่า) จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 5.2 ผู้ที่จบ ป.4 มากที่สุด 38.1 5 ซึ่งกลุ่มนี้จะอาศัยทำกินในถิ่นเดิม และส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่ามากที่สุด

ตารางที่ 6 การฝึกอบรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้

การฝึกอบรม	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่เคย	62	63.9
- เคย	35	36.1
รวม	97	100

จากตารางผู้ตอบแบบสอบถามไม่เคยได้รับการฝึกอบรม จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 63.9 และเคยได้รับการฝึกอบรม จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 36.1

ตารางที่ 7 ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
- 1 - 10 ปี	20	20.6
- 11 - 20 ปี	15	15.5
- 21 - 30 ปี	47	48.5
- 31 - 40 ปี	7	7.2
- 40 ปีขึ้นไป	8	8.2

กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน 21 - 30 ปี มากที่สุด จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 48.5 รองลงมาตามลำดับคือ เป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน 1 - 10 ปี จำนวน 20 คน คิดเป็น

ร้อยละ 20.6 เป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน 11 – 20 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 15.5 เป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปีขึ้นไปจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 8.2 และเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน 31- 40 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2

กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยในชุมชนนานที่สุดคือ 21-30 ปี มีจำนวน 47 คน ผู้ที่อยู่ในชุมชนนานย่อมใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับป่า ฟึ่งประโยชน์จากป่าไม้นานกว่าผู้อื่น ย่อมมีจำนวนคนมาก ความต้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้มาก

ส่วนที่ 2 ลักษณะของชุมชนในพื้นที่

ตารางที่ 8 อาชีพครอง

ประเภทของการรับจ้าง	จำนวน	ร้อยละ
- อุตสาหกรรมโรงงาน	2	4.8
- ด้านเกษตรกรรม	29	69.0
- ประมงรับจ้าง	-	-
- งานบริการ	2	4.8
- ช่างฝีมือ	3	7.1
- เหมืองแร่	-	-
- ปลูกบำรุงและรักษาต้นไม้	4	9.5
- อื่น ๆ ระบุ	2	4.8
รวม	42	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพรับจ้าง สามารถจำแนกตามประเภทของการรับจ้างได้ดังนี้คือ รับจ้างด้านเกษตรกรรมมีจำนวนมากที่สุด 29 คน คิดเป็นร้อยละ 69.0 ด้านการปลูกบำรุงและรักษาต้นไม้ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 9.5 ด้านช่างฝีมือจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 7.1 และด้านอุตสาหกรรมโรงงาน ด้านงานบริการ ด้านอื่น ๆ มีจำนวนเท่ากันคือ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8

ตารางที่ 9 รายได้

รายได้เฉลี่ยทั้งครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
- ต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี	22	22.7
- 10,001 – 25,000 บาท/ปี	31	32.0
- 25,001 – 50,000 บาท/ปี	27	27.8
- มากกว่า 50,000 บาท/ปี	14	14.4
- ไม่ตอบ	3	3.1
รวม	97	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยของครอบครัว 10,001 – 25,000 บาท/ปี มากที่สุด จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 32.0 รองลงมาคือ มีรายได้เฉลี่ยของครอบครัว 25,001-50,000 บาท/ปี จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 27.8 มีรายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 22.7 มีรายได้เฉลี่ยของครอบครัว มากกว่า 50,000 บาท/ปี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 14.4 และมีผู้ไม่ตอบคำถามข้อนี้จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.1

ตารางที่ 10 ฐานะครอบครัว

เงินออมของครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่มี	79	81.4
- ต่ำกว่า 10,000 บาท	4	4.1
- 10,001 – 25,000 บาท	13	13.4
- 25,001 – 50,000 บาท	1	1.0
- มากกว่า 50,000 บาท/ปี	-	-
รวม	97	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีเงินออมของครอบครัว มากที่สุด จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 81.4 รองลงมาคือมีเงินออมของครอบครัว 10,001 – 25,000 บาท จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.4 มีเงินออมของครอบครัวต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.1 มีเงินออมของครอบครัว มากกว่า 50,000 บาท/ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.0

ตารางที่ 11 ประโยชน์จากไม้

การใช้ไม้ในครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
- ฟืน	78	81.3
- ถ่าน	13	13.5
- ไม้ใช้สอย	3	3.1
- ไม้ก่อสร้าง	2	2.1
- อื่น ๆ	-	-
รวม	97	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่าง มีการใช้ไม้ในครัวเรือนเป็น ฟืน จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 81.3 รองลงมาคือ ถ่าน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 ไม้ใช้สอย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.1 ไม้ก่อสร้าง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.1 ซึ่งการใช้ฟืนและถ่านอาจได้จากไม้ตายแห้ง เศษไม้ กิ่งไม้ และใช้ภายในครัวเรือน

ตารางที่ 12 ความเห็นการใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่า

ได้ใช้ประโยชน์จากป่าด้านใดบ้าง	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่ได้ใช้	4	1.6
- เป็นแหล่งเก็บฟืน เผาถ่าน	74	30.2
- เป็นแหล่งอาหาร	92	37.6
- เป็นแหล่งไม้ใช้สอย	49	20.0
- เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ	17	6.9
- เป็นแหล่งประกอบอาชีพ	6	2.4
- อื่น ๆ ระบุ	3	1.2
รวม	245	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่าง ใช้ประโยชน์จากป่า โดยเป็นแหล่งอาหาร จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 37.6 รองลงมาคือ เป็นแหล่งเก็บฟืน เผาถ่าน จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 เป็นแหล่งไม้ใช้สอย จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 6.9 เป็นแหล่งประกอบอาชีพ จำนวน 6 คนคิดเป็นร้อยละ ใช้ประโยชน์อื่น ๆ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.2 และมีผู้ไม่ได้ประโยชน์ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 1.6

ตารางที่ 13 ความเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้

ประโยชน์ทางอ้อม ของป่าไม้	ลำดับ 1	ลำดับ 2	ลำดับ 3	ลำดับ 4	ลำดับ 5	ไม่เลือก อันดับใด	รวม
1. รักษาสมดุลของ ธรรมชาติ	15 (15.5)	20 (20.6)	20 (20.6)	11 (11.3)	15 (15.5)	16 (16.5)	97 (100)
2. รักษาความชุ่มชื้น	4 (4.1)	6 (6.2)	23 (23.7)	29 (29.9)	15 (15.5)	20 (20.6)	97 (100)
3. บรรเทาภัยพิบัติ ต่างๆ (อุทกภัย ภัยแล้ง)	5 (5.2)	8 (8.2)	13 (13.4)	21 (21.6)	25 (25.8)	25 (25.8)	97 (100)
4. ป้องกันการพัง ทลายของดิน	1 (1.0)	10 (10.3)	10 (10.3)	16 (16.5)	14 (14.6)	46 (47.4)	97 (100)
5. เป็นแหล่งพัก ผ่อนหย่อนใจ	1 (1.0)	-	3 (3.1)	-	3 (3.1)	90 (92.8)	97 (100)
6. เป็นแหล่งศึกษา หาความรู้	-	-	-	3 (3.1)	3 (3.1)	91 (93.8)	97 (100)
7. ทำให้อากาศ บริสุทธิ์	5 (5.2)	15 (15.5)	17 (17.5)	3 (3.1)	4 (4.1)	53 (54.6)	97 (100)
8. ทำให้ฝนตกตาม ฤดูกาล	40 (41.2)	23 (23.7)	8 (8.2)	1 (1.0)	9 (9.3)	16 (16.5)	97 (100)
9. เป็นที่อยู่อาศัย ของสัตว์ป่า	21 (21.6)	10 (10.3)	2 (2.1)	7 (7.2)	5 (5.2)	52 (53.6)	97 (100)
10. อื่น ๆ ระบุ	3 (3.1)	1 (1.0)	1 (1.0)	-	-	92 (94.8)	97 (100)

ตารางที่ 14 สมาชิกอนุรักษ์ป่า

กลุ่มที่เป็นสมาชิกมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการจัดการ หรืออนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่เป็น	68	70.1
- เป็น	29	29.9
รวม	97	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มที่เป็นสมาชิกไม่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการจัดหรือการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 70.1 และมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการจัดหรือการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 29.9

ตารางที่ 15 แหล่งของข้อมูลข่าวสาร

แหล่งของข้อมูลข่าวสาร	จำนวน	ร้อยละ
- วิทยุ	52	12.7
- โทรทัศน์	74	18.1
- หนังสือพิมพ์	39	9.5
- ประกาศ	35	8.6
- เพื่อนบ้าน	31	7.6
- พระสงฆ์	11	2.7
- การประชุมหมู่บ้าน	59	14.4
- ครอบครัว	10	2.4
- เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (หน่วยจัดการต้นน้ำ)	75	18.3
- เจ้าหน้าที่รัฐ	19	4.6
- องค์กรเอกชน	1	0.2
- อื่น ๆ ระบุ.....	3	0.7
รวม	409	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างระบุว่ารับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ (หน่วยจัดการต้นน้ำ) มากที่สุด จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 18.3 รองลงมาคือ โทรทัศน์ จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 18.1 การประชุมหมู่บ้าน จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.4 วิทยุ จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 12.7 หนังสือพิมพ์ จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 9.5 ประกาศ จำนวน 35 คิดเป็นร้อยละ 8.6 เพื่อนบ้าน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 7.6 เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 4.6 พระสงฆ์ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 2.7 ครอบครัว จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 2.4 อื่น ๆ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.7 องค์กรเอกชน จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.2

แหล่งของข้อมูลข่าวสารได้รับจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มากที่สุด เนื่องจากตามแผนประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้

ตารางที่ 16 ความถี่ในการรับข้อมูลข่าวสาร

ความถี่ในการได้รับข้อมูลข่าวสาร	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่เคยได้รับ	2	2.1
- 1 – 3 ครั้ง / เดือน	64	66.0
- 4 – 6 ครั้ง / เดือน	16	16.5
- 7 – 9 ครั้ง / เดือน	5	5.2
- มากกว่า 9 ครั้ง / เดือน	10	10.3
รวม	97	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการได้รับข้อมูลข่าวสาร 1-3 ครั้ง / เดือน จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 66.0 รองลงมาคือ 4-6 ครั้ง/เดือน จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5 มากกว่า 9 ครั้ง / เดือน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 7-9 ครั้ง / เดือน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 5.2 และไม่เคยได้รับ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.1

ตารางที่ 17 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์พื้นที่ถือครอง	จำนวน	ร้อยละ
- นาดี	19	13.0
- ไร่ข้าว	42	28.8
- พืชไร่	66	45.2
- สวนผลไม้	14	9.6
- ป่าเหล้าอายุไม่เกิน 5 ปี	2	1.4
- ป่าเหล้าอายุเกิน 5 ปี	1	0.7
- อื่น ๆ (ระบุ)	2	1.4
รวม	97	100

ตารางที่ 18 การอนุรักษ์ดิน

การอนุรักษ์ดิน	จำนวน	ร้อยละ
- ไม่มี	50	51.5
- มี	11	11.3
- ไม่ตอบ	36	37.1
รวม	97	100

ตารางที่ 19 ชนิดของพืชที่ปลูก

ประเภท	พืชที่ปลูก	จำนวน(ไร่)
นาดำ	ข้าว	43.5 ไร่
ข้าว	ข้าว	163 ไร่
พืชไร่	ข้าวโพด	445.2 ไร่
	ฝ้าย	100 ไร่
	พริก	29 ไร่
	ขิง	33.5 ไร่ 1งาน
	ถั่วแดง	55 ไร่
	ถั่วดำ	1 ไร่ 1 งาน
	ถั่วเหลือง	1.5 ไร่
	หอม-กระเทียม	13 ไร่
	กล้วย	8 ไร่ 2 งาน
		มะเขือ
สวนผลไม้	ไม้ระบุงพืช	22 ไร่
	ส้ม+ลิ้นจี่	6 ไร่
	มะปราง	4 ไร่
	มะกรูด	4 ไร่
	ลำไย	9 ไร่
	มะม่วง	10 ไร่
	มะขาม	13 ไร่
ป่าเหสา (อายุไม่เกิน 5 ปี)		13 ไร่
ป่าเหสา(อายุเกิน 5 ปี)		10 ไร่
อื่น ๆ (ระบุ)	ไม้สัก	6 ไร่

ตารางที่ 20 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าไม้

กิจกรรม	X	S.D.	ความหมาย
1. เข้าร่วมประชุมการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำหรือแหล่งน้ำอย่างเป็นทางการ	1.8247	.9791	มีส่วนร่วม น้อย
2. เป็นคณะกรรมการประสานงาน	1.3608	.7386	ไม่มีส่วน ร่วม
3. ไปร่วมปลูกป่า, ปลูกแฝก, ร่วมโครงการต่าง ๆ ในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมฯ	2.5155	1.0519	มีส่วนร่วม ปานกลาง
4. มีส่วนร่วมในการคัดเลือกชนิดพันธุ์ไม้ที่ใช้ปลูกป่า	1.3814	.7281	ไม่มีส่วน ร่วม
5. มีส่วนร่วมในการสร้างและบำรุงรักษาฝายเก็บกักน้ำ	2.2887	.9785	มีส่วนร่วม ปานกลาง
6. ไปร่วมดับไฟป่า, ทำแนวกันไฟ, เดินยามไฟป่า	1.7835	.7104	มีส่วนร่วม น้อย
7. ทำนช่วยเหลือด้านวัสดุเช่น มีดพร้า ขวานและยานพาหนะ	1.6392	.8315	ไม่มีส่วน ร่วม
8. ร่วมบริจาคเงินกับโครงการปลูกป่า	1.1340	.4240	ไม่มีส่วน ร่วม
9. ติดตามผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโครงการต่าง ๆ	1.6598	.7622	มีส่วนร่วม น้อย
10. ชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และเผยแพร่ข่าวสารให้ทราบ	1.8660	.8245	ไม่มีส่วน ร่วม
11. เคยเดินทางไปติดต่อเจ้าหน้าที่ที่หน่วยจัดการต้นน้ำด้วยตนเอง	1.5567	.7496	ไม่มีส่วน ร่วม
12. เคยคิดว่าควรให้คนไทยในท้องถิ่นจัดการกิจกรรมเกี่ยวกับป่าต้นน้ำเองดีกว่า	2.8247	.8781	มีส่วนร่วม ปานกลาง
13. เคยคิดว่าหมู่บ้านของท่านมีส่วนร่วมทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป	2.8763	.7673	มีส่วนร่วม ปานกลาง
รวม	1.9009	.4480	มีส่วนร่วม น้อย

ส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ

ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ (ตอบมากกว่า 1 ข้อ)	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. ขอให้ทางราชการจัดหาแหล่งน้ำและที่ทำกิน	14	14.0
2. ขอให้ทางราชการพัฒนาถนนและแหล่งน้ำ	8	8.0
3. ขอให้ทางการจัดที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้	6	6.0
4. อยากให้ชุมชนอนุรักษ์ป่าในหมู่บ้านตนเอง ห้ามคนต่างถิ่นมาแย่ง	36	36.0
5. อยากให้ทางการเข้ามาส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน	1	1.0
6. อยากให้ทางการส่งเสริมเผยแพร่ข่าวสารด้าน อนุรักษ์ให้มากกว่านี้	1	1.0
7. อยากให้รัฐและชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้	2	2.0
8. อยากให้มีหน่วยงานของรัฐฝึกอาชีพให้ชุมชน	2	2.0
9. อยากให้ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ป่า	1	1.0
รวมผู้ออกความเห็น	71	71.0
รวมผู้ออกความเห็นร้อยละ 68.87	ในจำนวนประชาชน 97 คน	

4.2 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าไม้ในแต่ละช่วงเวลาแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะที่อยู่ร่วมกัน ทำลาย แล้วกลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการที่คนต้องพึ่งพาอาศัยป่า มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดปัญหาในลักษณะที่ถูกธรรมชาติลงโทษ เช่น ขาดน้ำ ขาดป่า เมื่อชุมชนได้รับบทเรียนและเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของป่า จึงรวมตัวกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ จนเป็นที่ยอมรับของหมู่บ้านใกล้เคียงและชุมชนโดยทั่วไป สามารถแบ่งช่วงเวลาออกตามความแตกต่างของสภาพป่าและเหตุการณ์เป็น 2 ช่วงคือ

ก. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่ามีมาตั้งแต่อดีต โดยคนพึ่งป่าในการดำรงชีพแล้ว กลายเป็นผู้ทำลายจึงถูกรวมชาติลงโทษ เช่น ภัยธรรมชาติ คนจึงเกิดความตระหนักถึง การทำลายป่าไม้แล้วจึงกลับมาบำรุงรักษาป่าอีก ในสมัยก่อนในเขตชุมชนลุ่มน้ำแกว อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถเก็บผักหาอาหารใน ป่าได้อย่างสะดวกสบายในลำห้วยมีปลา หอย และพืชผัก

การประกอบอาชีพเกษตรสามารถทำที่ทำได้โดยอิสระตามกำลังกายที่จะทำ ได้ เพราะไม่มีเครื่องจักร ส่วนมากจะทำนาปลูกข้าว มีน้ำและพื้นดินอุดมสมบูรณ์ตลอด ปี การเก็บหาเชื้อเพลิง ไม้พื้น วัสดุก่อสร้าง การเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม่มีผล กระทบจากป่ามากนัก การเข้าไปทำประโยชน์แล้วทางป่า ชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำแกว อาจมีความเชื่อว่า ในป่ามีผีเจ้าที่บริเวณป่าหน้าจำ ถ้าหากเข้าไปบุกรุกตัดไม้บริเวณน้ำจำ และขุนน้ำเจ้าที่อาจจะลงโทษ ให้ชาวบ้านไม่อยู่เย็นเป็นสุข จึงเกิดพิธีเปิดป่าขอที่ทำกิน ในระยะหลัง

ข. รูปแบบการจัดการป่าไม้

ในสมัยก่อนมีการให้สัมปทาน ทำไม้ให้แก่บริษัทต่างๆ และป่าเกิดผล กระทบจากการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้น มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า เพื่อการค้า ป่าเกิด ความเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไป จึงเกิดความคิดในการป้องกันรักษา ป่า โดยชุมชนภายในลุ่มน้ำแกว มีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านในการจัดการป่าไม้ ออกกฎระเบียบภายในชุมชน ลงโทษปรับแก่ผู้ฝ่าฝืน

4.3 การจัดการตั้งกลุ่มองค์กรและสร้างกฎเกณฑ์เพื่ออนุรักษ์ป่า

ช่วงแรกกลุ่มองค์กรชาวบ้านในการดูแลรักษาป่ายังไม่มีชัดเจน คงมีกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มผู้นำเท่านั้น ชาวบ้านทุกกลุ่มสามารถใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อการดำรงชีวิตได้ทั่วถึงกัน เนื่องจากพื้นที่ป่ามีจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์ไปด้วย ไม้แก่นานาพันธุ์ การบุกเบิกป่าเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จึงไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงชัดเจน

ช่วงหลังการรักษาป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่ยอมรับได้ว่าเกิดจากวิกฤต การณ์เรื่องน้ำ และเป็นการยอมรับการดำเนินการจากทั้งชุมชน มิใช่เป็นการยอมรับ จากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

แต่ได้รับแรงกระตุ้นจากผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันดำเนินการในรูปขององค์กร โดยได้รับความร่วมมือร่วมใจกันจากคนในชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าคอยดูแลรับผิดชอบควบคุม ออกกฎเกณฑ์ตามที่สมาชิกของหมู่บ้านได้ตกลงร่วมกันไว้ เพราะถือว่าชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการรักษาป่า ทุกคนจึงมีสิทธิแสดงความคิดเห็น เสนอแนะและตกลงร่วมกันบนพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย สร้างความตระหนักในการยอมรับให้มากขึ้นทั่วทั้งชุมชน ประกอบกับชาวบ้านได้รับข่าวสารในเรื่องการรักษาป่าจากหมู่บ้านข้างเคียงและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาแลกเปลี่ยนเป็นระยะ อีกทั้งยังมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้การสนับสนุนเกี่ยวกับด้านป่าไม้และแต่งตั้งผู้ได้รับการอบรมเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าเพื่อร่วมทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดให้การรักษาป่าเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการป้องกันรักษาป่าร่วมกันดำเนินการ

1) กฎเกณฑ์เพื่อการอนุรักษ์

ช่วงแรกกฎเกณฑ์ของชาวบ้านในการดูแลรักษาป่ายังไม่มี ความชัดเจน จะมีบ้างก็ช่วงที่กลุ่มผู้มีอิทธิพลซึ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ ได้ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ห้ามคนในหมู่บ้านตัดไม้ที่ติดราจองไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว หากใครตัดไม้ดังกล่าวถือว่ากระทำความผิดกฎเดือน แต่โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านทุกคนสามารถบุกเบิกป่าและใช้ประโยชน์จากป่าได้ตามกำลังความสามารถของตน เพื่อให้มีข้าวพอกกินและสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ตลอดปี เนื่องจากไม่มีปัญหาเรื่องน้ำหรือภาวะความแห้งแล้งที่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลง

ช่วงหลังการอนุรักษ์ป่าเริ่มต้นเมื่อประมาณปี 2536 ในลักษณะที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ชาวบ้านได้ตกลงร่วมกันว่าพื้นที่ป่าห้ามตัดไม้ ใครตัดไม้ถือว่ามีความผิดและต้องถูกปรับเป็นเงิน 50 บาท และให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวแรกๆ ยังมีความยืดหยุ่นและอนุโลมให้นำไม้แห้งมาทำฟืนได้ เนื่องจากเห็นถึงความจำเป็นในการนำไม้แห้งมาใช้ประโยชน์ และความต้องการไม้ปลูกบ้านสำหรับผู้ที่แยกครอบครัว ต่อมาชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เพิ่มเติมตามเงื่อนไขและข้อตกลงของหมู่บ้าน เนื่องจากมีชาวบ้านบางคนทำให้ต้นไม้ตายโดยวิธีการนํ้าใส่ดินต้นไม้ตาย แล้วได้เข้าไปตัดไม้แห้งออกจากป่าจำนวนมาก ทำให้มีไม้แห้งให้ตัดได้เรื่อยๆ คณะกรรมการเห็นว่าถ้าอนุญาตให้ตัดไม้แห้งอีกต่อไป ต้นไม้จะไม่สามารถเจริญเติบโตได้และปริมาณก็จะลดลงไปเรื่อยๆ อีกทั้งไม่สามารถควบคุมได้ จึงได้ยกเลิกการตัดไม้แห้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน และยังสามารถห้ามนำหินออกจาก

ป่าด้วย เนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่งได้นำหินมาสกัดสร้างบ้านและนำไปขาย ทำให้เกิดการกัดเซาะของตลิ่ง ประกอบกับช่วงดังกล่าวมีชาวบ้านเข้าไปลากถ่านออกมาจากปากกันมาก ส่งผลให้มีทางเกวียนจำนวนมาก คณะกรรมการจึงได้นำหินก้อนใหญ่ขวางทางเกวียนปิดทางเข้าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไว้ ส่วนผู้ที่แยกบ้านใหม่หากมีความต้องการปลูกบ้านสามารถขออนุญาตตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าที่รักษาได้ และต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งจะพิจารณาถึงความจำเป็นจำนวนต้นไม้ที่ให้ตัด และกำหนดต้นไม้ที่อนุญาตให้ตัดได้โดยต้องไม่ส่งผลกระทบต่อป่าและต้นไม้ต้นอื่นมากนัก และผู้ขออนุญาตจะต้องตัดไม้ต้นที่กำหนดให้ตัดได้เท่านั้น ภายหลังเมื่อมีผู้ทำเรื่องขอตัดไม้จำนวนมากและมีการขอสร้างบ้านโดยไม่มี ความจำเป็นมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบางคนกลัวเสียสิทธิในการตัดไม้ ทำให้คณะกรรมการลำบากใจในการพิจารณา อีกทั้งเกรงเกิดปัญหาความไม่ยุติธรรมในการตัดสิน และเกรงชาวบ้านจะมองว่ามีการเหลื่อมล้ำกัน เพราะบางคนได้ แต่บางคนไม่ได้ คณะกรรมการจึงออกกฎหมายห้ามตัดไม้ในพื้นที่ดังกล่าวและไม่ยืดหยุ่นให้มีการตัดไม้อีก ทำให้การใช้ป่าของหมู่บ้านเป็นการเก็บผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลักษณะของการเก็บหาอาหาร แหล่งศึกษาธรรมชาติ แหล่งประกอบพิธีกรรม และเป็นแหล่งน้ำซับ กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านในปัจจุบันจึงเป็นกฎหมายที่ห้ามตัดไม้หรือทำลายป่าอย่างเด็ดขาด และห้ามนำไม้ทุกชนิดหรือหินออกจากป่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับตั้งแต่ 500 บาท ไม้แห้งก่อนละ 100 บาท เพราะชาวบ้านมีจุดประสงค์ในการอนุรักษ์ป่าเพื่อให้ป่าเกิดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติและสามารถฟื้นตัวได้เร็วขึ้น

2) พิธีกรรม

ช่วงแรกมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนห้วยตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ (ผี) ในลักษณะของการเชื่อมโยงระหว่างดิน น้ำ ป่า และคน เข้าด้วยกัน เพราะชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากธรรมชาติมานาน ด้วยหวังว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะช่วยบันดาลให้มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี มีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ และมีครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

ช่วงหลังพิธีกรรมกลายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า และเป็นการเรียนรู้การมีส่วนร่วมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตในช่วงแรกจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวได้แก่

พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน เกิดจากความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยชาวบ้านได้สร้างความเชื่อมโยงและเกิดความเชื่อว่าเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์และแหล่งน้ำ ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบแทนคุณ จึงได้สร้างศาลขึ้นเพื่อให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม เป็นสถานที่สำหรับบวงสรวงในบริเวณป่าน้ำจ้ำหรือป่าห้วยหก ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำ และกำหนดให้มีพิธีกรรมขึ้นในเดือน 4 เหนือ ขึ้น 4 ค่ำของทุกปี หรือประมาณเดือนมกราคม แต่มีการยืดหยุ่นในการจัดพิธีกรรมว่าถ้าไม่สามารถดำเนินการจัดเตรียมงานได้ทัน สามารถเลื่อนการทำพิธีเป็นเดือน 4 เหนือ แรม 4 ค่ำ แทนก็ได้

พิธีบวชป่า เป็นพิธีกรรมที่สร้างสำนึกในการดูแลรักษาป่าโดยเชื่อความเคารพนับถือระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและพุทธศาสนา แล้วนำมาประยุกต์เข้าด้วยกันภายใต้คติความเชื่อที่ว่า เจ้าป่าเทวดาอารักษ์จะสิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ ดังนั้นการห่มผ้าเหลืองพระจึงไม่ได้มีความประสงค์จะห่มต้นไม้โดยตรง แต่ถือเป็นการห่มเทวดาเพื่อให้ช่วยรักษาป่ารักษาต้นไม้อีกทอดหนึ่ง ซึ่งจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบวชต้นไม้ใหญ่และห่อห่มต้นไม้ด้วยผ้าเหลืองพระ ตามเทศกาลหรือในวันสำคัญต่างๆ โดยได้เคยบวชป่ามาแล้วเมื่อปี 2539

3) การจำแนกป่า

ช่วงแรกการจำแนกป่าของชาวบ้านยังไม่มี ความชัดเจน เนื่องจากพื้นที่ป่ามีจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์พร้อมด้วยแมกไม้หนาแน่น ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เต็มที่ตามแต่กำลังความสามารถ ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ประโยชน์เฉพาะในบริเวณชายป่าเท่านั้น เนื่องจากมีความเกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ช่วงหลังเนื่องจากพื้นที่ป่าของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนกับป่าสงวนแห่งชาติ ป่าลุ่มน้ำจาว ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่รัฐดูแลรับผิดชอบ แต่ชาวบ้านได้มีส่วนในการอนุรักษ์และจัดการป่ามาก่อน โดยชาวบ้านมีการจำแนกป่าเป็นการภายใน ตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละพื้นที่คือ พื้นที่รักษาห้ามตัดไม้ และพื้นที่ที่สามารถตัดไม้ได้ แต่เป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติของรัฐ ประกอบด้วย

1) ป่าต้นน้ำ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ บริเวณน้ำจ้ำหรือห้วยแม่เมือง เนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ เป็นป่าที่ชาวบ้านรักษาพื้นที่ไว้ให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร และใช้ประโยชน์จากการได้รับน้ำซับในการบริโภคและ

การเกษตร มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิดและนำก้อนหินออกจากป่าโดยเด็ดขาด พื้นที่ป่าส่วนหนึ่งอาจถือเป็นป่าพิธีกรรมด้วย

2) ป่าตามประเพณี เช่น ป่าช้า ป่าเลื้อยบ้าน เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ 3 งาน เป็นป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ตามประเพณีทางศาสนา ให้ความร่วมมือที่จะสามารถหลบพักในช่วงที่มีงานประเพณีต่างๆ ห้ามตัดไม้

3) ป่าโรงเรียน เป็นพื้นที่ที่เหลื่อจากสนามกีฬาบริเวณป่าแม่แหง แนวเขตจะติดกับบ้านขุนแหง เนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ เป็นป่าที่ให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ดังกล่าว โดยให้นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการดูแลรักษา และครูเป็นผู้ควบคุม แต่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันไว้ว่า เมื่อมีความต้องการนำไม้มาใช้ประโยชน์หรือจะตัดไม้ต้องขออนุญาตจากชุมชนเสียก่อน ถึงแม้ว่าจะเป็น การนำไปใช้ประโยชน์ในโรงเรียนก็ตาม เพราะถือว่าเป็นความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย

4) ป่าใช้สอย อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือจากป่าต้นน้ำ เนื้อที่ประมาณ 1,500 ไร่ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ แต่ในลักษณะการลักลอบกระทำผิดกฎหมาย เพราะห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านจึงไม่สามารถจำแนกเขตป่าใช้สอยไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้ คงเพียงแต่การพูดคุยตกลงกันไว้ให้ตัดไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอยได้เท่านั้น แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถหาอาชีพอื่นได้ ไม้ฟืนและถ่านก็ยังคงจำเป็นไว้ใช้สอยในครัวเรือน จึงมีการยึดหยุ่นให้ตัดไม้ได้ โดยจำแนกพื้นที่ป่าที่สามารถตัดไม้ได้ไว้ต่างหาก

4.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการพัฒนาป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษามากกว่า 40 ปี ทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง ผ่านกลุ่มหรือผ่านตัวแทนซึ่งเป็นสมาชิกในครัวเรือน ได้ข้อมูลจากการกรอกแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกสามารถให้ข้อมูลได้โดยพิจารณากำหนดค่านำหนักคะแนนเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

4.5 แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

1) ชุมชนมีความเห็นว่ารัฐควรมอบสิทธิในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ในเขตชุมชนของตนเอง ไม่ควรให้ประชาชนภายนอกเข้ามาแย่งชิง เก็บหาผลประโยชน์จากป่าในเขตชุมชน เพราะอีกหน่อยพื้นที่ป่าจะหมดไป อาหารจากป่าจะไม่มีให้พวกเขาได้เก็บกินต่อไป เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ซึ่งตามแบบสอบถามทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง

2) ไปช่วยร่วมกิจกรรมปลูกป่า ปลูกแฝก เพื่ออนุรักษ์ดินตามกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งแสดงว่าชุมชนเริ่มตระหนักและอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้น จากผลการสัมภาษณ์ปรากฏอยู่ในระดับปานกลาง

3) ชุมชนคิดว่าควรให้ประชาชนในท้องถิ่นจัดการกิจกรรมเกี่ยวกับป่า อนุรักษ์ป่าต้นน้ำของตนเองโดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำ เพราะชุมชนรู้สาเหตุแห่งปัญหาแต่ขาดภูมิปัญญาในทางแก้ จากการสำรวจพบว่าความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง

4) ชุมชนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการการอนุรักษ์ป่าไม้ ฝ่ายต่างๆ ขึ้นมาแล้ว เช่น คณะกรรมการสายตรวจป้องกันอนุรักษ์ป่า คณะกรรมการชุมชนต้นน้ำ และไม่ทำลายป่าบริเวณต้นน้ำลำธาร

5) ชุมชนอยากให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ความรู้ด้านป่าไม้แก่ชุมชนมากกว่านี้

4.6 รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

รูปแบบที่กำลังดำเนินการอยู่คือ ป่าอนุรักษ์ช่วงแรกการจำแนกป่าของชาวบ้านยังไม่มีชัดเจน เนื่องจากพื้นที่ป่ามีจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์พร้อมด้วยแมกไม้หนาแน่น ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เต็มที่ตามแต่กำลังความสามารถส่วนใหญ่แล้วจะใช้ประโยชน์เฉพาะในบริเวณชายป่าเท่านั้น เนื่องจากมีความเกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ช่วงหลังเนื่องจากพื้นที่ป่าของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนกับป่าสงวนแห่งชาติป่าลุ่มน้ำยาว ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่รัฐดูแลรับผิดชอบ แต่ชาวบ้านได้มีส่วนในการอนุรักษ์และจัดการป่ามาก่อน โดยชาวบ้านมีการจำแนกป่าเป็นการภายใน ตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละพื้นที่คือ พื้นที่รักษาห้ามตัดไม้ และพื้นที่ที่สามารถตัดไม้ได้ แต่เป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติของรัฐ ประกอบด้วย

ก) ป่าต้นน้ำ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ บริเวณน้ำจ้ำหรือห้วยแม่เมือง เนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ เป็นป่าที่ชาวบ้านรักษาพื้นที่ไว้ให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารและใช้ประโยชน์จากการได้รับน้ำซับในการบริโภคและการเกษตร มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิดและนำก้อนหินออกจากป่าโดยเด็ดขาด พื้นที่ป่าส่วนหนึ่งอาจถือเป็นป่าพิธีกรรมด้วย

ข) ป่าตามประเพณี เช่น ป่าช้า ป่าเลื้อยบ้าน เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ 3 งาน เป็น ป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ตามประเพณีทางศาสนา ให้ความร่มเย็นที่จะสามารถหลบพักในช่วงที่มีงานประเพณีต่างๆ ห้ามตัดไม้

ค) ป่าโรงเรียน เป็นพื้นที่ที่เหลือจากสนามกีฬาบริเวณป่าแม่แหง แนวเขตจะติดกับบ้านขุนแหง เนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ เป็นป่าที่ให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ดังกล่าว โดยให้นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการดูแลรักษา และครูเป็นผู้ควบคุม แต่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันไว้ว่า เมื่อมีความต้องการนำไม้มาใช้ประโยชน์หรือจะตัดไม้ต้องขออนุญาตจากชุมชนเสียก่อน ถึงแม้ว่าจะเป็นการนำไปใช้ประโยชน์ในโรงเรียนก็ตาม เพราะถือว่าเป็นความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย

ง) ป่าใช้สอย อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือจากป่าต้นน้ำ เนื้อที่ประมาณ 1,500 ไร่ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ แต่ในลักษณะการลักลอบกระทำผิดกฎหมาย เพราะห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านจึงไม่สามารถจำแนกเขตป่าใช้สอยไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้ คงเพียงแต่การพูดคุยตกลงกันไว้ให้ตัดไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอยได้เท่านั้น แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถหาอาชีพอื่นได้ ไม้พื้นและถ่านก็ยังคงจำเป็นมีไว้ใช้สอยในครัวเรือน จึงมีการยึดหยุ่นให้ตัดไม้ได้ โดยจำแนกพื้นที่ป่าที่สามารถตัดไม้ได้ไว้ต่างหาก